

Oorlogsnormaal

Eerder verschenen

Migrant in het vaderland

Van Nederlands-Indië via het Jappenkamp naar Holland

2015

Vingerafdrukken van een ZZP'er

Een onderzoek naar de gevolgen van een jeugd in Japanse concentratiekampen

2017

BERICHTEN van een DWAALster uit INDIE

2021

Oorlogsnormaal

Ineke van Geest

2023
Uitgeverij Blooming
Zoelen

Copyright © 2023 Ineke van Geest

Omslagontwerp Maud Rompa/Erik Kanters

Omslagillustratie en illustratie pagina 156 Maud Rompa

Foto auteur Maud Rompa

Vormgeving binnenwerk Walter Kleffens

ISBN 978-90-832211-8-2

NUR 320

uitgeverijbloomington.nl

Opgedragen aan alle kinderen van de oorlog en hun nazaten.
Wereldwijd.

Het doel van de oorlog is niet alleen het bezetten van gebied maar ook het bezetten van baarmoeders en geesten – met andere woorden: van de toekomst.

Timothy Snyder, hoogleraar geschiedenis aan Yale University

Tegenover het pessimisme van het verstand stellen we het optimisme van de wil.

David Djäz, Frans filosoof

Cultuur is een paleis of een gevangenis.

Fiona Tan, beeldend kunstenaar

INHOUDSOPGAVE

HET BEGIN.....	13
LIQUIDATIE	17
CAPITULATIE, 15 augustus 1945.....	19
PROKLAMASI, 17 augustus 1945	21
SITUATIE, Aek Pamienke III, september 1945	23
TOEN GELARDEERD MET NU.....	25
1. Het pistool, Gunung Tua, maart 1942	27
2. De aftocht, Gunung Tua, maart 1942.....	30
3. Schipluiden, juni 2020.....	33
4. Tarutung, maart 1942.....	37
5. Schipluiden, juli 2020.....	43
6. Pematang Siantar, juni 1942.....	45
7. Schipluiden, juli 2020.....	51
8. Brastagi, april 1943.....	55
9. Rotterdam, maart 2021	63
10. Brastagi, april 1944.....	67
11. Aek Pamienke III, juli 1945	76
12. Medan, oktober 1945.....	86
13. Belawan, april 1946	95
14. De Sommelsdijk, april 1946.	97
15. Holland, mei 1946	106
NU GELARDEERD MET TOEN.....	113
16. Rotterdam, maart 2021	115
17. Rotterdam, december 2021.....	124
18. Rotterdam, april 2022.....	131

INFORMATIE VOOR HEN DIE NIEUWSGIERIG ZIJN...	141
INTIMIDATIE.....	153
RECAPITULATIE.....	155
DANKWOORD	157
BIJLAGEN	159
DEEL 1. Tijden van het Japanse imperialisme in Azië.....	159
DEEL 2. Tijden van gerechtigheid en ontkenning	169

HET BEGIN

Na een trilogie over mijn leven geschreven te hebben, waarin ik vanaf mijn geboorte op Sumatra, de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog en die van de concentratiekampen en de onafhankelijkheidsoorlog van Indonesië op mijn bestaan heb vorm gegeven, werd het me duidelijk dat ik niet langer om de hete brij heen moest blijven lopen. Het werd tijd om na dit voorbereidende werk het eens over mijn oorlogservaringen te hebben. Omtrekkende bewegingen, smoesjes om dit 'morgen' onder handen te nemen, gelden niet langer.

Gelukkig heerst corona. De sfeer die deze pandemie oproept, helpt mij om me te kunnen verplaatsen in de situatie van toen. Autoriteiten die weten wat goed voor mij is en die hun maatregelen op straffe van een sanctie doorvoeren bepalen weer de orde van de dag. Toen en nu is isolatie het uitgangspunt.

Coronasaai en coronadoods zetten mij op de rails die mij naar de Jappenkampen brengen. De drempel is verlaagd. De toegang tot mijn ervaringen van toen is vereenvoudigd. Het huidige leven wordt benoemd als 'het nieuwe normaal'. Een poging om een positieve draai te geven aan iets wat snijdt in de manier waarop we invulling geven aan ons dagelijks bestaan.

Vandaar de titel *Oorlogsnormaal*. Kennelijk is er ergens een maatstaf die bruikbaar is om 'normaal' te omschrijven. Ik zou die graag ontvangen. Tot op heden heb ik er geen idee van wat ermee wordt bedoeld. Ook omdat ik denk dat iedereen er een andere definitie aan geeft. De KLM-directeuren zullen daarin verschillen van eem moeder van een gezin in armoede.

Het gemak waarmee die term wordt gebruikt, maakt het verwarrend om je plaats in de samenleving te bepalen. Het is een uitgehold begrip geworden. Datzelfde geldt voor 'samen'. Hoezo? Ik ben toch jarenlang in het neoliberale universum gehersenspoeld met de slogan dat ik voor mezelf verantwoordelijk ben? Dat ik degene ben die bepaalt wat ik doen en laten kan? Tot meerdere eer en glorie van mijzelf?

Van de ene op de andere dag als vijfjarige in een oorlog geslingerd, wordt mij duidelijk gemaakt dat deze situatie nu de manier is waarop we ons leven invulling moeten geven. Wat die is wordt niet vermeld. Ervaring is nog niet aanwezig; een nieuw normaal is ontstaan. En vervolgens wordt me helder dat ik het in mijn eentje moet zien te klaren. Wat? Geen idee. Overeind blijven. Hoe? Doorgaan met ademen.

Corona en de maatregelen om die in te dammen maken mij bewust van mijn opgebouwde ervaringsdeskundigheid. De oorlogen die ik heb meegemaakt, hebben mij geleerd hoe dat wat wel en niet mag te hanteren en te integreren. Daarnaast laat ik me geen angst aanpraten en zal ik me niet verliezen in emotionele verlammingen. Binnen wat mogelijk is, leid ik mijn gewone leven. Ook al is dat hier en daar wat ongewoon.

Gedurende de jaren van geweld hadden we niet langer de macht of de vrijheid over ons eigen leven. Iemand anders maakte de dienst uit, oefende haar/zijn macht uit door de ander te laten doen wat zij/hij besloten had. Er was zowel fysiek als psychisch geweld. Karl Jaspers (1883-1969, Duits filosoof en psychiater) beschouwt dood en oorlog als grenssituaties. Tot hoever kan de macht opgerekt worden alvorens in totale vernietiging op te gaan? Ofwel hoe en wanneer verandert normaal in abnormaal?

De onderliggende vraag blijft voor mij: wat is 'normaal'? Wie bepaalt de inhoud daarvan? Het individu? Het collectief? Als ik anderen naar een definitie of omschrijving vraag, zie ik een vraagteken of een schouderophalen. Maak ik duidelijk dat ik echt een antwoord verwacht, blijkt niemand mij dat te kunnen of willen geven. Het woordenboek komt niet verder dan 'normaal is gewoon'. Zonder op de betekenis daarvan in te gaan. Is de conclusie 'niemand weet het'? We doen allemaal zo'n beetje dat waarvan we denken dat het past? Als dat niet het geval is, merken we dat wel? Wat te doen met 'het nieuwe normaal'? Is het vreemd dat mensen het spoor bijster raken?

Hieronder beschrijf ik mijn oorlogsherinneringen. Van 1942 tot 1946. Ik heb die herinneringen op gezette tijden vermengd met dat wat er momenteel aan de orde is. In mijn beleven staat niets op zichzelf. Alles heeft met alles te maken. De manier waarop ik nu het leven ervaar is gebaseerd op dat wat ik toen en al die jaren daarna heb meegemaakt. Dat geheel heeft me gevormd tot de mens die ik ben geworden: uniek en autonoom. Niemand anders beleeft dit bestaan op deze manier.

Om diepte aan mijn ervaringen in de oorlog te geven vertel ik deze tegen de achtergrond van het nu. 'Toen en nu' en 'nu en toen' onlosmakelijk met elkaar verbonden in het leven van deze mens.

Wellicht is het voor sommige lezers lastig om de draad van het verhaal en van de sfeer vast te houden, als ik heen en weer spring in de tijd. Het verwijlen van mijn zijn in verschillende tijdzones toont hoe ik dag in dag uit door al die werelden slenter en hoe ze allemaal tegelijkertijd door mij heen ademen.

De onderbouwing voor de oorlogshandelingen van Japan gedurende de periode van 1872 tot 1945 vindt u in de bijlagen. Tevens kunt u lezen hoe de Japanse regering heeft geprobeerd deze oorlogshandelingen te ontkenen of te minimaliseren.

Viktor Frankl (1905-1997, neuroloog en psychiater) hecht veel belang aan het vermogen van de mens om hoop en betekenis te voelen. 'Als je het "waarom" weet kun je het "hoe" verdragen. Het leven wordt niet ondragelijk door omstandigheden, het wordt ondragelijk door afwezigheid van betekenis en doel.'

Hannah Arendt (1906-1975, filosofe) voegt daaraan toe: 'Als je niet langer iets te hopen hebt, geef je het op. Het vermogen om een bestaan voor te stellen na het heden is bepalend om te overleven. Het helpt om wreedheden en onmenselijkheden te overstijgen.'

LIQUIDATIE

Alle gevangenen in Azië worden geconcentreerd in onherbergzame, vergeten, afgelegen gebieden. De oorlogsbazen in Japan hebben aan alle kampcommandaten een missive doen uitgaan, waarin tot vernietiging van alle gevangenen voor uiterlijk 27 augustus 1945 moet worden overgegaan.

Immers: na de capitulatie van Duitsland stond Japan alleen tegenover de geallieerden. Japan vaardigde toen bovenstaande order uit. Als laatste oorlogsdad?

Japan besloot geen technische middelen te gebruiken, via uithongering moest de verwijdering plaatsvinden. Het moest een vernietiging van oorlogsmisdaden worden via liquidatie.

Heeft deze beoogde actie van Japan invloed gehad op het moment dat de atoombom werd ingezet?

CAPITULATIE, 15 augustus 1945

Op 15 augustus 1945 capituleerde Japan. Daarmee eindigde de Tweede Wereldoorlog officieel in het Koninkrijk der Nederlanden.

Op 2 september 1945 tekende de Minister van Buitenlandse Zaken van Japan, Mamoru Shigemitsu, de overgave van Japan. Dit gebeurde aan boord van de USS Missouri, onder het toezicht van de Amerikaanse generaal Richard K. Sutherland. Deze gebeurtenis markeerde het officiële einde van de Tweede Wereldoorlog, wereldwijd.

Op Sumatra, ver weg verstopt in een moerassig gebied wachtend op ons einde, hoorden wij, kampbewoners van het concentratiekamp Aek Pamienke III, het bericht van de capitulatie van Japan, op 23 augustus 1945.

PROKLAMASI, 17 augustus 1945

In de morgen van 17 augustus 1945 rond half elf lokale tijd werd de zeer korte *Proklamasi*, waarin de onafhankelijkheid van Indonesië werd uitgeroepen door Soekarno vanaf de veranda van zijn huis te Djakarta uitgesproken. Hatta was aanwezig, evenals een aantal jongeren.

Een kapitein van de PETA (toenmalige Indonesische leger) hees de Indonesische rood-witte vlag en iedereen zong het volkslied, het *Indonesia Raya*.

Allen die hierbij aanwezig waren beseften het belang van deze ceremonie, die een breuk in de geschiedenis van het eilandenrijk betekende. Niemand kon toen voorzien welke loop de gebeurtenissen daarna zouden nemen.

SITUATIE

Aek Pamienke III, september 1945

Ik ben negen jaar, weeg vijftien kilo, draag dezelfde kleren als die waarmee ik in maart 1942 gevangen genomen werd. Nu tot op de draad verscheurd omhullen ze een bottig kind dat een paar ademhalingen van het einde verwijderd is.

Samen redden we het: mijn lijf en ik. Kleine stukjes pisang helpen ons daarbij. Ik beloof mijn lijf dat ik goed voor haar zal zorgen. Zo veel levensdrift ga ik koesteren.

De rest van ons leven zijn we in liefde verbonden.

TOEN GELARDEERD MET NU

Het leven heeft mij niets geleerd.

Het leven heeft mij doen ervaren.

1. Het pistool Gunung Tua, maart 1942

Hij kijkt mij strak aan. Ik kijk terug. Voel me er steeds ongemakkelijker bij. Gelukkig ligt er een grasveld tussen ons. Ten slotte sla ik mijn ogen neer. Naast hem aan de linkerkant staat een soortgenoot en aan de andere kant staan er nog drie. In totaal staan ze met z'n vijven over hun geweren naar ons te staren.

Ze dragen petten met grote kleppen op hun hoofd die aan de oorkanten en in hun nek lange flappen hebben. Het zijn militairen aan hun uniformen te zien. Hun broekspijpen hebben om hun onderbenen een ballonvorm die bij hun enkels strak in hun grote schoenen verdwijnen.

Ik sta naast mijn moeder die met beide handen een pistool op hen gericht houdt. Niemand zegt wat. Het is doodstil. Ik hoor de palm-bomen ruisen en zo nu en dan valt er een kokosnoot naar beneden. Is dit oorlog? vraag ik me af. Mira, die een paar jaar ouder is dan ik en de oudste dochter van het hoofd van de politie is, heeft me verteld dat er oorlog is als de grote mensen met pistolen op elkaar schieten. Ze zei erbij dat het voor ons kinderen niets uitmaakt. Wij kunnen gewoon door blijven spelen. Dat zie ik me in deze situatie niet doen, hoewel de oorlog nog niet begonnen kan zijn, want mijn moeder heeft nog niet geschoten.

Mijn broertje staat aan de andere kant van haar. Moet ik met hem wegrennen en naar Mira en Isa, haar zusje, gaan om met z'n vieren lol te trappen? De moed zakt me in de schoenen en de angst kruipt langzaam omhoog, verkilt en verstijft mij. Ik wil me tegen mijn moeder aanvleien, haar hand zoeken die er niet is want die heeft ze om het pistool gebogen. Mijn broertje kan ik niet zien. Ik hoor hem niet huilen of vragen stellen. Iedereen heeft het praten verleerd en ademt half ingehouden in.

Ik had mijn vader tegen mijn moeder horen zeggen: 'Ze zijn op Borneo geland. De oorlog komt nu echt dichtbij.' Ik weet niet wat

'Borneo' betekent, geruststellend klonk het niet. Zijn deze soldaten die 'ze' over wie mijn vader vertelde? Waar blijft die oorlog dan? Niemand schiet met een pistool, noch met een geweer. En waar is mijn vader? Ik heb hem de hele morgen niet gezien.

Ineens hoor ik hem zeggen: 'Annie, leg dat pistool neer of gooi het in de struiken.' Ik heb hem niet zien aankomen. Hij staat naast het grasveld, achter hem prikt een militair in uniform met gouden knopen een pistool in zijn rug. Mijn moeder antwoordt dat ze dat niet van plan is, want als hij ons niet kan beschermen tegen de vijand zal zij dat wel moeten doen.

Mijn vader herhaalt zijn vraag en zegt erachteraan dat ons leven op het spel staat als zij geen gehoor geeft aan zijn verzoek. 'Kijk achter mij dan kun je zien welk gevaar ik loop en daarmee jullie drie.' Mijn moeder antwoordt op dezelfde manier. Ik wil het uitschreeuwen van angst. Er komt geen geluid uit mijn keel. Alles zit klem.

Voor de derde keer roept hij haar tot de orde. Smekend en dwingend. Het lijkt erop alsof mijn moeder tot bezinning komt. Ze gooit het wapen in de struiken, we horen de officier iets snauwen, zien de geweren zakken en zien hoe een soldaat naar de struiken loopt om het pistool eruit te vissen en het aan de officier te overhandigen. Ook het pistool in de rug van mijn vader verdwijnt.

De officier zegt iets tegen mijn vader en hij geeft de boodschap aan mijn moeder door. We krijgen een half uur om de paarden te zadelen en spullen bij elkaar te zoeken voor een langdurig verblijf elders. Matrassen, beddegoed en klamboes mogen mee. Ook borden en eetgerei.

Ik ren naar binnen. Mijn *tukan pangkas*-koffertje (kapper) met geheime spullen moet mee. Ik hoor mijn vader tegen de kebon (tuinman) zeggen dat hij de paarden in orde moet maken. De twee grote, nee, het kleintje blijft hier. Ik begrijp dat ik mijn paard niet kan meeneemen. Ik loop half struikelend achter de kebon aan om afscheid van mijn vriendje te nemen. Bars stuurt één van de soldaten me terug.

Ik barst in snikken uit. De spanning, de weigering, het onbekende, de dreiging en het gevoel van onmacht breken mij. Mijn ouders reageren niet op mijn gehuil. Ik weet het zeker: ik sta er alleen voor. Ik schrik van deze gedachte.

Mijn ouders, mijn broertje, de baboe: iedereen loopt door en langs elkaar heen. Ik zit op de trap van de veranda en weet niet wat te doen. Ik kijk naar de tuin, naar de bloemen, naar de gezadelde paarden, naar de bergen op de achtergrond, naar al dat intense groen dat nooit verkleurt en altijd zichzelf blijft. Eigenlijk kan ik niets echt waarnemen. Door de floers van tranen vertroebelt alles. De serene sfeer van de mij zo bekende omgeving is in het vijandige opgelost.

Ik moet naar de wc. Ik durf het huis niet binnen te gaan. Bang voor de wanorde die ik daar zal aantreffen. Bang voor de dingen die rondslingeren. Bang voor de angstogen van mijn broertje. Bang voor de verdrietige blikken van mijn ouders. Bang voor de opmerkingen die ze zullen maken. Bang voor het onbekende wat er op mij afkomt. Bang voor het afscheid van alles wat we hier moeten achterlaten.

In de war, niet wetend wat ik moet doen zit ik daar te zitten. Opgeslokt in het tijdloze en naamloze. In een wereld waar niets meer op zijn vertrouwde plaats staat, waar alles verschoven is, waar oude betekenissen niet meer gelden. Niet de wereld van het sprookje, wel die van het gevaarlijke avontuur?

Ik zie twee paarden op de weg naar ons huis komen, bereden door de politiefamilie. Mira bij haar moeder en Isa bij haar vader. Daarachter een aantal dorpelingen dat hun koffers en andere spullen sjouwt. Ze komen van hun paarden en de twee meisjes gaan naast mij op het trapje zitten. We zwijgen. Wat valt er te zeggen? De oorlogsdefinitie van Mira werkt niet. Daarover hoeven we niet te praten. Wat er wel aan de hand is kan of wil niemand ons vertellen.

Mijn ouders komen naar buiten. De paarden staan gereed. Mijn vader zet mijn broertje voor mijn moeder op haar paard en mij op dat van hem. Hij gaat achter mij zitten. Ik hou tukan pangkas stevig vast. Aan niemand geef ik die af. Gelukkig wordt dat niet van mij gevraagd.